

BOEKBESPREKING

Eigen verantwoordelijkheid

Lieve Deugd, Dure Plicht, Voorbeeldig Ideaal: over eigen verantwoordelijkheid. Oratie Inez D. de Beaufort (9 april 1992).

door Wibren van der Burg

Inez de Beaufort heeft een bijzondere gave: ze kan haar vak op een creatieve en aansprekende wijze presenteren. Ter gelegenheid van haar oratie als bijzonder hoogleraar gezondheidsethiek aan de Erasmus Universiteit trok ze werkelijk alle registers open. Het begon al bij binnenkomst, waar bezoekers een 'Krant op Donderdag' uit het jaar 2024 (het jaar van haar afscheid) kregen uitgereikt met bijdragen van collega's en vrienden; een krant vol humoristische fantasieën over de toekomst van de Nederlandse samenleving, de gezondheidszorg en in het bijzonder de medische ethiek. Haar oratie werd met - soms zeer verrassende - dia's verlicht. En de oratie zelf was een waar esthetisch genoegen, met alle smeulige voorbeelden, spitse terzijdes, curieuze citaten en andere hoogstandjes. Het valt niet te verwachten dat deze hoogleraar ooit last zal hebben van zich vervelende en de orde verstorende studenten. Er zit echter een risico aan een dergelijke aanpak. Van sommige arresten uit mijn rechtenstudie herinner ik me levendig de sappige details, maar wat de rechtsdogmatische strekking en de uitkomst van het geding was, is me allang ontschoten. Ook bij De Beaufort ontleemt soms de verpakking het zicht op de inhoud, of sterker nog, lijkt de inhoud te ontbreken. Ze laat zich soms zodanig meeslepen door de retoriek dat de toehoorder zich afvraagt: "een prachtig verhaal, maar wat is eigenlijk de boodschap?" Bij een eerste lezing is het moeilijker een duidelijke boodschap te ontdekken. Haar boodschap wordt vooral indirect gepresenteerd als een kritiek op bepaalde opvattingen.

Het onderzoeksterrein waar De Beaufort en haar onderzoeksgroep zich op richten vergt blijkbaar volgens haar een andere aanpak dan in oraties gebruikelijk. Oraties zijn meestal een gelegenheid om aan een breder publiek het onderzoeksprogramma voor de toekomst te schetsen. Sommige hoogleraren doen dit door een systematische rondleiding over het hele onderzoeksterrein, door als het ware een plattegrond van de tuin te tekenen. Anderen wijzen op de schoonheid van enkele interessante planten op het terrein en behandelen exemplarisch een specifiek deelthema. Het onderzoeksterrein van de eigen verantwoordelijkheid blijkt echter dusdanig overwoekerd door struikgewas, distels en andere wildgroei, dat De Beaufort een radicalere methode van tuinieren nodig acht. Ze laat haar publiek zien hoe verraderlijk mooi sommige distels zijn maar dat ze verwijderd moeten worden om zicht op het eronder

verborgen terrein te kunnen krijgen. Tegen allerlei waanvoorstellingen, drogredeneringen en modieus gepraat trekt ze ten strijde om aldus weer ruimte te krijgen voor dat waar het haar uiteindelijk om gaat, de eigen verantwoordelijkheid. De boodschap van haar oratie lijkt dan ook, dat - tegen allerlei trends in - het wenselijk is om meer ruimte te maken voor de eigen verantwoordelijkheid van mensen.

"De morele kern van 'eigen verantwoordelijkheid' is het idee dat een individu zelf (of een collectief) - en niet anderen - op basis van het vermogen dat hij bezit verantwoordelijk is voor zijn keuzen en zelf de consequenties daarvan moet dragen. Hij wordt ook geacht goede keuzen te maken, waarvan hij pro- dan retrospectief rekenschap kan afleggen, goede redenen kan geven." (p.4) Haar pleidooi voor eigen verantwoordelijkheid is dus meer dan een verwijzing naar het bekende respect voor ieders autonomie, het is tegelijk een appèl om op juiste wijze met de geboden vrijheid om te gaan. Patiënten kunnen en behoren zelf in belangrijke mate de keuzen te maken, maar dienen daarbij ook rekening te houden met de consequenties voor zichzelf, voor anderen en voor de gemeenschap. Ook de dokter heeft een eigen verantwoordelijkheid.

Hij hoeft niet angstvallig neutraal te zijn, maar mag volgens De Beaufort wel degelijk patiënten aansporen tot verstandig gedrag.

De invalshoek van de eigen verantwoordelijkheid lijkt mij voor de medische ethiek een bijzonder waardevolle. In de jaren zeventig ontwikkelde de medische ethiek zich in nauw contact met het gezondheidsrecht: ethische debatten gingen over de vraag hoe abortus, euthanasie, medische experimenten met mensen in het recht geregeld moesten worden en welk beleid de overheid moest voeren. Daarmee werd mijns inziens te veel verwacht van het recht en van de overheid en - de keerzijde daarvan - bestond te weinig aandacht voor de noodzaak van een levend publiek debat over de eigen morele plichten van burgers. Door alleen te debatteren over de vraag of abortus legaal moest zijn, verdween de vraag naar de achtergrond wanneer een abortus eigenlijk moreel juist is: is een abortus verantwoord wanneer bij de vrucht het syndroom van Klinefelter wordt aangetoond? Dergelijke vragen worden in de praktijk thans vaak 'beantwoord' met een lege verwijzing naar het juridische recht op vrije abortus.

Meer ruimte voor eigen verantwoordelijkheid van patiënt en arts kan dergelijke vragen weer publiek bespreekbaar maken, zonder dat daar meteen op de achtergrond een juridische sanctie mee verbonden is.

In dat publieke debat heeft de ethicus volgens De Beaufort een eigen bescheiden verantwoordelijkheid. De medisch ethicus kan vanuit een gedegen kennis van de medische praktijk een verhelderende bijdrage leveren aan het gesprek over die praktijk. Een voorbeeld van een dergelijke bijdrage is haar (kritische) analyse van de gemeenschapsgerichte benadering van het Rapport Dunning. Haar kritiek is niet echt nieuw, maar bevat soms mooie staaltjes van haar analytisch kunnen. Het blijkt dat morele verantwoordelijkheid soms niet of moeizaam in een juridische of beleidsmatige benadering vertaald kan worden. Natuurlijk mag je burgers wijzen op de eigen verantwoordelijkheid voor hun leefstijl; maar met het daaraan verbinden van juridische of andere consequenties moet men volgens De Beaufort uiterst terughoudend zijn.

Teleurstellend in de oratie is dat de lezer enigszins blijft zitten met de vraag hoe de sectie ethiek aan de Rotterdamse medische faculteit dat onderzoek naar de eigen verantwoordelijkheid verder gaat uitwerken. De oratie maakt zeer nieuwsgierig, maar biedt zelf helaas te weinig inhoudelijke aanknopingspunten. Voorlopig blijft het dus afwachten hoe precies het begrip eigen verantwoordelijkheid zal worden ingevuld en geïmplementeerd in praktische kwesties.

Het verwaarloosde terrein van de eigen verantwoordelijkheid is nu door De Beaufort van zijn ergste onkruid ontdaan. Dit deel van het werk heeft de nieuwe hoogleraar met zichtbaar genoegen verricht. Maar het eigenlijke werk begint nu pas: spitten, zaaien en een goede verzorging van de tere plantjes. Kortom, het niet zo spectaculaire maar degelijke handwerk van de medisch ethicus. In haar proefschrift en andere publikaties heeft ze laten zien dat ze dit handwerk perfect beheerst; we mogen dus in de komende jaren interessante geluiden uit Rotterdam verwachten.

Dr. W. van der Burg is als projectleider ethiek en recht verbonden aan het Centrum voor Bio-ethiek en Gezondheidsrecht te Utrecht